

ARGUMENTAČNÍ FAULY

- 9.1 Co jsou to argumentační fauly?
- 9.2 Druhy argumentačních faulů
- 9.3 Nejčastější argumentační fauly
- 9.4 Etická pravidla argumentace

9.1 Co jsou to argumentační fauly?

Cílem každé argumentace není jen sdělit určité tvrzení, ale rovněž jej přesvědčit o jeho správnosti a pravdivosti. Ať už je to naše vnitřní argumentace v situaci, kdy si vytváříme na něco názor, anebo argumentace s přáteli nebo třeba v soudní síni. V každém aktu argumentace můžeme rozpoznat dvě roviny:

- a) první sleduje správnost či platnost tvrzení a souvisí s uplatňováním pravidel logického myšlení či dokazování,
- b) druhá se týká přesvědčivosti a souvisí se „sílou argumentace“, se schopností mluvčího obratně užívat slova, jazyk.

Obě roviny se mohou dostat do napětí a konfliktu, kdy z logicky správně formulovaných premis nebude vyvozen věcně pravdivý závěr. Platí, že přesvědčivost užitého argumentu neznamena automaticky potvrzení jeho věcné pravdivosti. Taková argumentace je považována za argumentační faul či klam nebo trik.

9.1.1 Argumentační klamy nebo omyly? Problémy s označením

V odborné literatuře se můžeme setkat s různým označením vadné argumentace. Někteří autoři nepoužívají slovo faul či klam, ale mluví jen o omylech, které rozlišují na formální a logické.¹⁷⁰ Příčinu formálních omylů spatřují v porušení pravidla, na základě kterého byl učiněn závěr z uváděných premis. Taková pravidla nelze uznat za logická. Naproti tomu logických omylů se dopouštíme podle těchto autorů tím, že

¹⁷⁰ Viz k tomu SZYMANEK, K. *Umění argumentace. Terminologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 214.

takto chybné závěry použijeme v argumentaci při dokazování správnosti a pravdivosti sdělovaných názorů.¹⁷¹

Někteří autoři používají pro označení chybné argumentace jen pojem logické klamy.¹⁷² Jiní autoři se ale domnívají, že pojmem argumentační (logické) chyby a omyly se má označovat jen nevědomé porušení pravidel logiky. Využívání vědomě učiněných chyb v argumentaci s cílem ovlivnit názor adresáta či oponenta ve svůj prospěch označují argumentačními fauly, klamy, či triky.¹⁷³

Mohli bychom uvádět celou řadu dalších názorů a rozlišení. Všechny přístupy vycházejí z toho, že struktura argumentačních chyb či faulů vykazuje tyto tři znaky:

- a) **vědomé či nevědomé porušení pravidel logického usuzování,**
- b) **používání faktů, které nejsou věcné či relevantní,**
- c) **oslovení emocí, představivosti, ale i předsudků či strachu apod.**

K zapamatování:

- **Argumentační omyly nebo fauly jsou projevem nedostatku kritického myšlení.**
- **Pokud se dopustí autor odborného textu ve svém dokazování či zdůvodňování argumentačního omylu či faulu, vždy tím snižuje úroveň odbornosti své práce.**

9.2 Druhy argumentačních faulů a omylů

Podobně jako nepanuje shoda v používání pojmů argumentační faul nebo omyl, tak nepanuje ani v jejich kategorizaci.

První pokus o systematické utřídění nesprávných argumentů je spojován s řeckým filosofem Aristotelem (384–322 př. n. l.), který kritizoval způsob argumentace u sofistů.

¹⁷¹ Viz k tomu více SZYMANEK, op. cit., s. 214–215, 216–218.

¹⁷² Tento pojem používá známý český autor František Koukolík. Viz k tomu více KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ, J. *Základy stupidologie. Život s deprivanty II*. Praha: Galén, 2002, s. 156–157.

¹⁷³ Viz k tomu NUTIL, P. *Argumentační fauly: Jak nenaletět na řečnické triky*. [online]. Publ. 23. 8. 2015 [vid. 8. 8. 2018]. Dostupné z: <http://manipulatori.cz/argumentacni-fauly>.

O sofistech je známé, že učili své žáky rétorice jako umění diskuse. Jednou z metod, kterou učili, bylo „učinit i slabý argument silným“, a to bez ohledu na jeho pravdivost. Stručně řečeno, podle nich lze ke každé sporné otázce uvést stejně správné argumenty jak pro, tak proti.

Aristoteles nazval takové argumenty „sofismaty“. Podle něj jde o argumenty, které podávají jen zdánlivě pravdivé důkazy, proto je nelze považovat za správné.¹⁷⁴ Dle způsobu jejich vzniku rozlišuje dvě základní skupiny takového dokazování. První skupinu tvoří klamy, které jsou způsobené nesprávným používáním jazyka. Do druhé skupiny pak patřily klamy, které vznikly nesprávným použitím pravidel tvorby logického úsudku. Kromě toho pak vymezil skupiny klamů či různých lživých argumentů, které nebylo možné zahrnout do prvních dvou skupin.¹⁷⁵

Poměrně dlouhé období se filosofové odkazovali Aristotelovou kategorizaci sofistů. Až v novověku se objevily přístupy, které zakládají třídění argumentačních chyb na základě příčin chybného myšlení a uvažování. Jako příklad můžeme uvést známou koncepci čtyř idolů anglického filosofa Francise Bacona (1561–1626).¹⁷⁶ Později katalog argumentačních klamů rozšířil o čtyři druhy jiný anglický filosof John Locke (1632–1704).¹⁷⁷

Rovněž v tomto přehledu nelze opomenout velkou *Příručku o politických omylech* dalšího anglického filosofa Jeremy Benthama (1748–1832).¹⁷⁸ Podle něj k nebezpečným omylům v politické argumentaci patří **fallacies of authority** (klam založený na dovolávání se autoritě), **fallacies of danger** (klam, který využívá hrozbu a vyhrožování), **fallacies of delay** (klam založený na odložení rozhodnutí), **fallacies of confusion** (klamy vznikající na základě záměny pravděpodobnosti).

Velký přehled argumentačních triků pak předložil německý filosof Arthur Schopenhauer (1788–1860) ve své známé práci *Eristická dialektika*. V této práci rozebírá několik desítek technik vedení sporu s cílem jej vyhrát za každou cenu.¹⁷⁹

174 Aristoteles analyzuje sofismata v šestém spisu svého díla *Organon*. Viz k tomu více ARISTOTELES. *O sofistických důkazech*. (*Organon VI.*). Praha: Československá akademie věd, 1978.

175 Převzaté od SZYMANEK, op. cit., s. 217.

176 Bacon chápe idoly jako překážky racionálního a kritického myšlení. Podle povahy pak rozlišuje čtyři druhy idolů: idoly rodu, idoly tržiště, idoly jeskyně a idoly divadla. Viz k tomu více BACON, F. *Nové Organon*. Praha: Svoboda, 1974.

177 Locke vymezuje čtyři druhy argumentů, které mají původ v našich mylných přesvědčeních: *argumentum ad verecundiam* (odkazem na autoritu), *ad ignorantiam* (argument z neznalosti), *ad hominem* (útok na člověka), *ad indicum* (apel na soudnost). Viz k tomu LOCKE, J. *Esej o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1984.

178 Viz k tomu více LARRABEE, A. H. *Bentham's Handbook of Political Fallacies*. Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1952.

179 Viz k tomu více SCHOPENHAUER, A. *Eristická dialektika*. Praha – Havlíčkův Brod: Nakladatelství EN, 1992.

Z uvedeného stručného historického exkurzu plyne, že problémy správné argumentace se zabývali především filosofové. Rozvojem logiky jako samostatné disciplíny převzali analýzu logických chyb či omylů do svých rukou hlavně logici. Argumentační fauly se staly předmětem zkoumání teoretiků zabývajících se různými podobami komunikace a propagandy. V současnosti se můžeme v odborné literatuře setkat s celou řadou pokusů o vymezení či systematizaci argumentačních omylů a faulů.¹⁸⁰

Doporučení:

Zajímavé a vcelku přehledné kvalifikační schéma chybných argumentů uvádějí čeští autoři JAURIS, M.; ZASTÁVKA, Z. *Základy neformální logiky. Učebnice pro střední školy*. Praha: S+M, 1992, s. 56.

9.3 Nejčastější argumentační fauly

V našem dalším výkladu budeme věnovat pozornost především nejčastějším argumentačním faulům, které se vyskytují i v právní argumentaci. Za takové považujeme: „útěk od tématu“ a některé fauly s předponou „ad“. Dále se budeme zabývat argumentačními fauly, ke kterým dochází důsledkem porušení pravidel logiky (konjunkce a disjunkce, jednosměrnost implikace, generalizace) nebo kauzálních vztahů a klamnou analogií.

9.3.1 „Útěk od tématu“

Jeden ze způsobů, jak se vypořádat s argumentací, se kterou si mluvčí neví rady, je utéci od tématu. Jestliže cílem argumentace je vyřešit nějaký problém a nalézt řešení, pak jakýkoliv útěk od merita věci je nesporně v rozporu s tímto cílem. Právě proto se na neodůvodněné útky od tématu díváme jako na fauly. Slovo **neodůvodněné** zde hraje rozhodující roli.

Jakákoliv komunikace totiž vždy musí mít charakter vstřícnosti vůči druhé straně. I poodstoupení k jinému tématu může mít za účel snahu

180 Na úskalí klasifikace logických klamů poukazují autoři František Koukolík a Jana Drtinová. Viz k tomu více KOUKOLÍK, DRTILOVÁ, op. cit., s. 156–157.

představit analogický příklad, díky kterému lze nějakému tvrzení lépe porozumět. Proto je třeba vždy zkoumat, zda má přechod na jiné téma své opodstatnění, či zda se jedná o pokus skrýt slabé místo ve vlastní argumentaci.

Do této kategorie argumentačních faulů či doslova triků spadá řada forem. V našem výkladu se soustředíme na představení dvou nejčastěji používaných, které jsou prozaicky nazvané „**slaměný panák**“ a „**červený sled**“.

Slaměný panák

Již samotný název „slaměný panák“ do velké míry napovídá, o jaký faul se jedná. „Straw Man“, jak je tento faul nazýván v angličtině, je postupem, ve kterém řečník namísto toho, aby se vypořádal s argumenty protistrany, vytvoří imaginárního protivníka a útočí raději proti němu.

Zajímavost:

Tento faul nazval český spisovatel Karel Čapek „**hastroš**“. Ve své nepříliš známé stati popsal nástroje, kterými bojuje propaganda. Uvádí je pod názvem *Dvanáctero figur zápasu perem* čili příručka písemné polemiky. Jako šestou figuru popisuje „**Imago**“. „*Imago je figura šestá. Záleží v tom, že se místo odpůrce, jaký skutečně je, podvrhne světu nepodobný hastroš, nacož se tento hastroš polemicky vyvrací.*“

Problém je, že tento imaginární protivník obvykle mívá v představách mluvčího podobu spíše karikatury či určitého zjednodušení názorů, které reálně zastává. Tímto přístupem je mu podsouvána pozice či názor, které nikdy nezastával či nezastává.

Zavadnost tohoto argumentu tak tkívá právě v tom, že se v diskusi neférovým způsobem útočí proti straně a tudíž pak i dalším adresátům jen názor mluvčímu, jehož názor podrobují snadné kritice, ale v zásadě nevyjadřuje jádro problému. Tento faul je evidentní brzdou kritického myšlení a doslova jej vede do slepé uličky.

181 Viz k tomu více ČAPEK, K. *Marsyas*. 4. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1971, s. 38–41. Převzato od KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ, J. *Základy stupidologie. Život s deprivanty II*. Praha: Galén, 2002, s. 427–428.

Příklad:

Právním pozitivistům se často předhazuje názor, že jsou formalisté. Formalismus je složitý filosofický směr o tom, jakou funkci sehraává v myšlení a poznávání světa forma. Na jeho půdě vznikla řada různých přístupů. Formalismu právně pozitivistického přístupu je ovšem často připisován buď pejorativní, nebo triviální význam. Jejich pojetí práva je tak interpretováno velmi zjednodušeně; právo je jen textem zákona, co má za následek, že aplikace práva vychází z jeho nejhrubšího a nejokleštěnějšího jazykového výkladu.

Uvedený příklad je velmi vhodnou demonstrací faulu „slaměného panáka“, protože bychom velmi složitě hledali nějakého zastávce pozitivismu, který by se s názorem kritiků ztotožnil.

Příklad:

„*Měli bychom odmítnout plán prezidenta postavit protiraketový štít nad územím celých Spojených států. Představa, že přes noc bude díky tomu v Severní Americe bezpečno, je iluzorní.*“

V čem se dopustil faulu autor tohoto argumentu?

Především v tom, že prezidentu USA velmi nekriticky podsouvá zjednodušený názor, že pouhé zprovoznění protiraketového štítu zajistí bezpečnost. Zajištění bezpečnosti státu je složitou otázkou, k jejímuž vyřešení nepostačují jednorázové kroky, jako je tento.

POZOR!

Do pozice faulu „slaměný panák“ se můžeme dostat i nevědomky. Poměrně často se to stává v situaci, kdy se snažíme předvídat, jaký názor má protivník. Pokud ale jeho pozici neznáme dostatečně dobře, tak hrozí, že ji zkomolíme a nepřípustně zjednodušíme. O faul se jedná, ať už řečník věděl, že se ho dopouští, anebo to nevěděl.

Červený sled

Název „červený sled“ nebo v angličtině „Red Herring“ pochází z lovecké terminologie. Když je potřeba zastavit psy nahánějící lišku, je třeba její pach přebít ještě silnějším pachem a svěst je tak ze stopy. Právě k tomu se díky výrazné vůni používá uzený sled.

Toto označení se začalo používat jako metafora pro situaci, kdy se někdo snaží v argumentaci odvést pozornost na nějaké vedlejší (zpravidla méně důležité) téma. Na rozdíl od předchozího faulu, slaměného panáka, toto vedlejší téma nezahrnuje vytvoření nějaké imaginární pozice, ale jde o úplně jiné a nesouvisející téma.

Příklad:

„Mnoha lidem je nepříjemná ukrutnost každoročního zabíjení mrožů a jejich mláďat. Na druhou stranu snadno přehlédnou daleko horší zločin páchaný přímo v této zemi, který spočívá ve vraždě tisícovek nenarozených. Potraty způsobují více smrtí než většina válek a stejně s tím společnost nic nedělá.“

Oba uvedené případy otevírají složité společenské otázky, na které neexistují jednoduché odpovědi. Tato forma argumentace se stává faulem – „červeným sledem“ – proto, že mluvčí zde přechází od jednoho problému ke druhému, a to bez toho, aby přesně vysvětlil, jak tyto dvě otázky spolu souvisí. Spojením obou příkladů útočí především na emoce.

Uvedený příklad odhaluje zásadní problém, kdy důležitost nějaké otázky není jasně zdůvodněná. V tomto případě mluvčí zpochybňuje morální postoje lidí, kteří odsuzují zabíjení zvířat. Toto zpochybnění ale není důvěryhodné a je spíše moralizováním; adresátům činí výčitky, že tolerují interrupci, kterou považuje za horší případ násilného ukončení života někoho nevinného. Takové odbočení od tématu, i když je zdánlivě patrná určitá spojitost, vůbec nevede k rozřešení ani jedné, ani druhé otázky.

Jak neupadnout do polohy „červeného sledě“?

Důležité je trvat na tom, aby mluvčí obhájil a zdůvodnil, v čem přesně spočívá spojitost problému, ke kterému přešel. Pokud má být přechod od jednoho tématu k druhému legitimní, musíme trvat na vysvětlení a zdůvodnění tohoto přechodu.

Příklad:

„Nedokážu pochopit, proč ochranářům přírody vadí ta nová přehrada, co se má postavit. Vždyť při její výstavbě získá důstojné živobytí mnoho dělníků a jejich rodin.“

Zatímco ekologové zde tedy v diskuzi akcentují otázku ochrany přírody, oponent přechází k otázce zaměstnanosti. Oponent přitom přesně ví, co ochráncům přírody na nové přehradě vadí – zásah do krajiny. Zaměstnanost je také legitimní veřejný zájem, ovšem není to to, co se v této diskuzi řeší. Na tomto příkladu je dobře vidět, že červený sled je změnou tématu. A změna tématu sama o sobě být faulem nemusí. Vždy tak závisí zejména na intenzitě a opět o navázání spojitosti s předcházející debatou.

Příklad:

„Výsledky ponese prezident v tom, že výrazně klesne jeho důvěra ve veřejnosti, protože neobstál ve své funkci. A protože my chlapi jsme ješitní, zatímco ženám je tato vlastnost naprosto vzácná, bude tím hluboce zasažena i moje ješitnost. ... Když si zase uvědomím, že ženských političek je poměrně málo, já obdivoval Margaret Thatcherovou, Angelu Merkelovou, ale také Alžbětu Krvavou. Bože, to byly krásné doby. Představte si, že vy byste měl přídomek Moravec Krvavý, jak by se vám asi moderovaly televizní diskuze.“

Miloš Zeman, Otázky Václava Moravce, 27. 10. 2013

K zapamatování:

- ▶ Útěk od tématu a snaha vyhnout se odpovědi jsou při argumentaci faulem.
- ▶ „Slaměný panák“ je vytvoření imaginárního protivníka, který se poráží snadněji než protivník, který stojí proti nám. Patrně proto, že se nemůže bránit.
- ▶ „Červený sled“ je případ, kdy se původnímu tématu vyhneme útekem k nesouvisejícímu tématu a tím odvedeme pozornost od jinam.

9.3.2 Argumentační fauly „ad“

Argumentační fauly začínající slovíčkem „ad“ jsou patrně ty nejznámější fauly, se kterými se můžeme setkat. Je jich nepřeberné množství různých druhů. Jako příklad můžeme uvést některé z nich:

- *argumentum ad fidem* – argument z víry,
- *argumentum ad superbiam* – argument z hrdosti,
- *argumentum ad odium* – argument z nenávisť,
- *argumentum amicitiam* – argument z přátelství,
- *argumentum ad invidiam* – argument ze závisť,
- *argumentum ad ignorantiam* – argument z neznalosti,
- *argumentum ad baculum* – argument z pozice síly,
- *argumentum ad misericordiam* – argument působící na emoce.

V následujícím výkladu budeme věnovat pozornost jen třem argumentům ze skupiny „ad“ argumentů, se kterými se právníci nejčastěji setkávají. Jedná se o *argumentum ad hominem*, *ad verecundiam* a *ad populum*.

Argumentum ad hominem
(útok na člověka, individuální apel)

Případ útoku na osobu místo na argument je běžným příkladem uváděným v seznamech argumentačních faulů. Podstata tohoto argumentu jako fauly spočívá v tom, že místo kritiky názorů, které nějaký

mluvčí sděluje, se útočí na jeho osobu. Tento útok má různé formy, které mají jedno společné, vždy jde o diskreditaci, urážku či obvinění protivníka. Slovy Aristotela bychom mohli říct, že věcně správná argumentace je argumentací *ad rem*, „k věci“, nikoliv útokem na toho, kdo argumentuje.¹⁸²

V současné odborné literatuře panuje na tento faul – *argumentum ad hominem* – názor, že v některých případech může být relevantní vy-zdvihnout nějaké aspekty osobnosti řečníka. Zejména tehdy, pokud to má přímý vliv na to, co daná osoba říká.¹⁸³

Příklad:

Úředník stavebního úřadu při tvorbě územního plánu navrhl, aby nová silnice vedla trasou A, nikoliv trasou B. Následně je jeho názor zpochybňován. Opoziční zastupitel vznese na jednání zastupitelstva názor, že tento úředník bydlí kousek od trasy B a ze stavby v této lokalitě by pro něj plynuly nevýhody – ať už je to snížení ceny pozemku či vyšší hluk. „Redaktor časopisu obvinil naši společnost, že silně znečišťuje vodní toky ve městě. Přitom je známo, že právě tento časopis je majitelem velké papírenské společnosti, která každý den vypouští tuny chemikálií do řeky, která protéká městem.“

Příklad A:

„Pan Novák je opilec. Bývá často viděn v hospodě U třech kaštanů, jak nasává a jak se pak večer vrací domů. Posudek o internetové kriminalitě, který vypracoval, tak vůbec nemůžeme brát vážně.“

Příklad B:

„Pan Novák je opilec. Byl opilý dne 23. října 2017, tedy ve stejný den, kdy tvrdí, že viděl obžalovaného krást vybavení v hospodě. Můžeme dokázat, že v době, kdy mělo k údajné krádeži dojít, měl pan Novák v sobě již minimálně 10 piv.“

182 Viz k tomu heslo *Argumentace*. In *Filosofický slovník Universum*. Praha: Knižní klub, 2009, s. 24.

183 Viz k tomu například TINDALE, op. cit., s. 81–82.

V obou příkladech je východiskem argumentace opilectví pana Nováka, ale jen první příklad lze považovat za argumentační faul – *argumentum ad hominem*. Argument zpochybňující jeho posudek je totiž jednoznačně nekorektní. To, že pan Novák ve svém volném čase pije, nemá žádný vliv na znalecký posudek, který vypracoval. Pokud by to vliv mělo, muselo by to být prokázáno a uspokojivě zdůvodněno. Argument by například stál tak, že alkoholismus pana Nováka ovlivňuje jeho schopnost vykonávat práci. To ovšem ve výše uvedeném argumentu zahrnuto není. Proto lze konstatovat, že mluvčí chce jen shodit názor pana Nováka, útočí na něj, místo aby se vypořádal s tím, proč je jeho posudek špatný.

Druhý příklad lze již považovat za případ, kde je namítnutí nějaké vlastnosti osoby naprosto relevantní. Samozřejmě, že opilství pana Nováka nezmění nic na tom, jestli ke krádeži došlo, nebo ne. Pokud je ale výpověď pana Nováka jediný důkaz proti obžalovanému a pan Novák je kvůli alkoholu, který požil, nevěrohodný, je pak jen těžko možné obžalovaného odsoudit.

POZOR!

V tomto případě argumentace – *argumentum ad hominem* – sloužila ke znevěrohodnění faktických tvrzení. Navzdory tomu nelze opomíjet, že tato forma faulu – argumentovat proti osobě – je porušením cíle každé argumentace být relevantní v meritu věci.

Argumentace ad hominem je vždy pouhým doplňkovým argumentem, sama o sobě neukazuje, že je daná pozice nesprávná. Další případy, kdy bude v zásadě použití této formy argumentace korektní, je rozporovat konzistentnost argumentace protivníka. Pokud je aktuální argumentace v rozporu s tím, co protivník obhajoval dříve, není nic nekorektního vyžadovat od něj odpověď na to, co změnilo jeho názor.

Na druhou stranu nekonzistentnost nemusí spočívat jenom ve slovech, ale i v činech, ve smyslu rčení „vodu káže, víno pije“. Tento rozpor je v odborné literatuře označován jako performativní rozpor, který zpochybňuje důvěryhodnost autora daného tvrzení.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Viz k tomu ALT, A. J. *Richtig argumentieren oder wie man in der Diskussionen Recht behält*. 4. Aufl. München: C.H.Beck, 2002, s. 72.

Oslím můstkem pro další z argumentů je jeden z případů *argumentu ad hominem* – konkrétně se jedná o zpochybnění odbornosti protistrany. Jedná se o jednu z variant tzv. *argumentum ad verecundiam*, tedy argumentu dovoláváním se autoritou.

Argumentum ad verecundiam (argumentace dovoláním se autority)

Dříve, než přistoupíme k vysvětlení tohoto argumentu, je nutné zodpovědět otázku: O jaké autoritě je zde řeč? V zásadě můžeme odlišit dva druhy autority.

První lze označit za tzv. **praktickou autoritu**. Jedná se o autoritu, která má kompetenci dávat adresátům normativní důvody k jednání (příkazy, zákazy, dovolení, zmocnění). Příkladem takové autority pro nás nemusí být jen rodiče či armádní velitel, ale i to, co stanovuje zákon.

Příklad:

Instrukce maminky: „Vem si deštník.“ se liší od instrukce meteorologa „Dnes si vezměte deštník.“ v tom, že věta maminky je příkazem, zatímco instrukce meteorologa dobrou radou. Právě proto také rodič může na dotaz potomka „A proč?“ odpovědět: „Protože proto.“

Druhou podobu autority lze označit jako **autoritu epistemickou**. Mít epistemickou autoritu znamená být znalcem, tedy relativně spolehlivým zdrojem informací v určitém oboru. Jedná se o expertní autoritu v otázce faktů.¹⁸⁵

Pokud se jedná o argument autoritou, zpravidla jde o **argument epistemické autority**. V takovém případě oprávněnost svých tvrzení zakládáme na odbornosti někoho jiného.

POZOR!

Argument dovoláním se autority má své opodstatnění, ale může se stát i argumentačním faulem. Opodstatnění nabývá v případě, pokud si nejsme jisti správností vlastních názorů, tak odkaz na

¹⁸⁵ Více k tomu viz SOBEK, T. *Problém legitimní autority*. *Právník*, 2013, roč. 152, č. 6, s. 537–561.

názory uznávané vědecké autority je zde zcela legitimní. Zároveň ale platí, že naše argumenty nelze vystavět jen odkazováním na autoritu.

Příkladem, kdy je zcela legitimní důvěřovat autoritě, je vědecká činnost. Vědecké týmy se musejí spoléhat na práci svých předchůdců. Bylo by nemožné, kdyby všechny výzkumy prováděli znovu sami. Proto spoléhají na jejich odborný kredit, jehož zárukou je, že postupovali podle zásad vědecké práce.

Argument dovoláním se autority se stává argumentačním faulem, když autorita v tématu nemusí být odborníkem a odkazujeme jen na efekt, čímž můžeme znejistit adresáta, který nemá dostatek informací či znalostí.

Příklad:

„Učitelka na střední škole nám říkala, že geneticky modifikované potraviny jsou zdraví škodlivé a způsobují rakovinu.“

„Pan Loukota je špičkovým českým astrofyzikem a zabývá se výpočtům přesné trajektorie pohybů vesmírných těles. V návaznosti na jeden rozhovor s ním o českém školství se vyjádřil v tom smyslu, že inkluze ve školství vede k psychické deprivaci dětí.“

Oba příklady jsou již případem argumentačního faulu *ad verecundiam*. První argument na podporu správnosti tvrzení se odkazuje na autoritu učitelky. Ve druhém případě podpora správnosti tvrzení, že inkluze způsobuje psychickou deprivaci, se odkazuje na názory uznávaného astrofyzika.

Ani v jednom případě nejsou podávány žádné důkazy či racionální důvody o správnosti či nesprávnosti uváděných tvrzení. Argumentace autoritou neupírá nějaké autoritě vyjádřit svůj názor na daný problém, jen vyžaduje, aby tento názor byl racionálně zdůvodněný a vyargumentovaný.

Anonymní autorita

Zvláštním případem argumentace autoritou je odkazování se na **anonymní autoritu**. Mluvčí ve svém výroku neoznačuje žádnou autoritu. Jedná se o argumenty, ve kterých se odkazuje na „dobře informované kruhy“, „odborníky, kteří souhlasí s...“, „vládní představitelé sdělují...“, „odborná kritika říká, že“ a jiné podobné neurčitě vymezené subjekty.¹⁸⁶

Užitečné rady:

- ▶ Argumentačnímu faulu dovoláním se autority může mluvčí vyhnout jen tak, že ve své argumentaci autoritu přesně označí.
- ▶ Kritérium ověřitelnosti je jedním z hlavních požadavků na legitimní uplatnění argumentu autoritou.

Musí být možnost si ověřit, že daný odborník, na kterého se odkazujeme, něco takového skutečně tvrdí, a rovněž musí být možnost kontroly zdrojů, ze kterých vycházel (například nahlédnout do původní studie a zpochybnit její metodologii apod.).

Argumentum ad populum (oslovení lidu, společenský apel)

Jedná se o argument, kdy se správnost či pravdivost tvrzení odkazuje na většinový názor, doslova na názor lidu. Na tomto místě musíme rozlišovat dva různé způsoby argumentace:

1. **Většina lidí si myslí A, tedy A je pravda.**
2. **Většina lidí chce, aby vláda udělala B, tedy vláda by měla udělat B.**

Poměrně rychle lze rozpoznat, že první případ je jednoznačně faulem. I navzdory tomu, že lidé dlouho věřili v geocentrický systém, nic to nezměnilo na faktu, že Slunce je středem Sluneční soustavy. Země byla vždy kulatá bez ohledu na to, kolik lidí věřilo v její placatost apod.

Druhý příklad je již případem utváření dohody či konsensu na základě názoru a vůle většiny. To, co má být, je určováno většinovým

¹⁸⁶ Viz k tomu KOUKOLÍK, DRTILOVÁ, op. cit., s. 170,

principem. Na tomto principu je založená demokracie. Ačkoliv je tak často populismus označován za argumentační faul, ve své podstatě se o faul nejedná. Právo je normativní disciplína. Neřeší, co je, ale co má být. Způsob vládnutí, který si naše civilizace zvolila, je demokracie. To, co má být, je tedy určováno právě většinovým principem.

Příklad:

„A myslím si, že sice možná ano, Ústavní soud řekl, že to je všechno v právním pořádku, ale určitě není v pořádku, aby vláda předkládala takové návrhy zákonů, proti kterým je většina občanů. To si myslím, že je špatně.“
místopředsedkyně KSČM Miloslava Vostrá, Partie na TV Prima, 10. 11. 2013

Je důležité si uvědomit, že na *argumentu ad populum* není v demokracii při rozhodování politických otázek v zásadě nic špatného. Lidé se samozřejmě mylí a často mají názory, které se neprozřetelně obrací proti nim samým a jejich zájmům. Přesto ovšem nemůžeme tvrdit, že názory lidu nejsou relevantní. Nejedná se o argument nejsilnější, ale je to rozhodně jeden z argumentů, který by měl být slyšen.

K zapamatování:

- ▶ Argumentovat proti osobě je v zásadě možné, pokud zpochybňujeme její nestrannost, její věrohodnost, konzistentnost či odbornost. Vždy se však jedná pouze o podpůrný argument, který nás nezabavuje povinnosti zdůvodnit vznášené tvrzení.
- ▶ U každé autority by nás mělo zajímat, proč můžeme jejím názorům důvěřovat; mělo by nás zajímat:
 - ▶ jestli se vyjadřuje k oboru, kterému rozumí, a ne k něčemu, kam již nedosahuje její expertiza,
 - ▶ jestli jsou její názory v souladu s vědeckým konsenzem,
 - ▶ zda jsme schopni informace o autoritě a jejích výzkumech dohledat.
- ▶ Argument odkazem na názor většiny nemusí být vždy faulem a projevem populismu. Kupříkladu v otázkách, jaké mají být

zákony, může názor většiny sehrávat určitou roli. Kontrolujme ale, jestli za tvrzením mluvčího skutečně stojí „většina“, o které mluví, zda podporují jeho názor i nějaké výzkumy apod.

9.3.3 Argumentační fauly důsledkem porušení pravidel logiky (konjunkce a disjunkce, jednosměrnost implikace, unáhlené zobecnění)

V následujícím výkladu budeme věnovat pozornost chybám, ke kterým dochází porušením pravidel logiky. Prvně se budeme zabývat chybami při logických operacích. Zde si budeme všimnout především dvou nejčastějších případů omylů:

- a) záměnu konjunkce a disjunkce,
- b) porušení jednosměrnosti implikace.

Jako třetí příklad uvedeme tzv. unáhlené zobecnění, které patří mezi časté induktivní klamy.

Záměna konjunkce a disjunkce

Výroková logika zná čtyři logické operace:

1. **konjunkce** je vztah, pro jehož pravdivost je třeba, aby byly pravdivé obě dvě proměnné (v češtině vyjádřeno slovem „a“),
2. **disjunkce** je vztah, pro jehož pravdivost je třeba, aby byla pravdivá alespoň jedna z proměnných (v češtině vyjádřeno slovem „nebo“ ve významu slučovací – tedy pozor, je to „nebo“ psané bez čárky před ním, dále například spojka „jakož i“),
3. **implikace** je vztah vyplývání (v češtině vyjádřeno jako „jestliže..., pak...“),
4. **ekvivalence** vyjadřuje rovnocennost.

K jedné z nejčastějších logických chyb dochází záměnou mezi konjunkcí a disjunkcí. Jedná se o vcelku triviální rozdíl, který je velmi rychle patrný na jednoduchém příkladu.

Příklad:

1. Anička má ráda kluky, kteří jsou chytrí a krásní.
2. Petr je chytrý, ale není krásný.
- Z. Anička má ráda Petra.

V tomto případě je chyba ihned viditelná, tento úsudek není platný. Aby měla Anička ráda kluka, musí být zároveň chytrý a zároveň krásný. Petr je ale pouze chytrý, proto mu Aničino srdce stále uniká.

Ve složitějších případech nám ale může tato jednoduchá souvislost uniknout. Příkladem může být případ, který reálně rozhodoval Nejvyšší soud ČR. Ve svém rozhodnutí reálně použil následující argument.¹⁸⁷

Příklad:

§ 134 občanského soudního řádu zní: „Listiny vydané soudy České republiky nebo jinými státními orgány v mezích jejich pravomoci, jakož i listiny, které jsou zvláštními předpisy prohlášeny za veřejné, potvrzují, že jde o nařízení nebo prohlášení orgánu, který listinu vydal, a není-li dokázán opak, i pravdivost toho, co je v nich osvědčeno nebo potvrzeno.“

Nejvyšší soud pak uvádí: „Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a o exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů (dále jen exekuční řád), od své účinnosti až do současné doby prohlašuje za veřejnou listinu (a to v § 79 odst. 7) pouze exekutorský zápis (jenž je upraven v § 77 až 86 a který je takovou listinou jen tehdy, obsahuje-li všechny formální náležitosti podle tohoto zákona, i když je opatřen otiskem úředního (kulatého razítka) exekutora. (...) Z uvedeného vyplývá, že listiny předložené povinným soudu nejsou exekutorskými zápisy podle § 78 exekučního řádu, a tudíž ani veřejnými listinami, byť jsou opatřeny otiskem kulatého razítka exekutora a jeho podpisem.“

Je chyba, kterou Nejvyšší soud udělal, patrná? K tomu, aby byl problém viditelnější, nám může pomoci přepsání do struktury výroků:

Vysvětlení:

1. Něco je veřejnou listinou, pokud je to vydané státním orgánem v rámci jeho činnosti nebo („nebo“ má z hlediska logiky stejný význam jako „jakož i“) pokud je to jako veřejná listina označeno.

(=)

1. Něco je A, pokud je to B nebo C.

2. Exekuční řád daný dokument neoznačuje jako veřejnou listinu.

(=)

2. Daný dokument není C.

Závěr:

Daný dokument není A. Slovy Nejvyššího soudu: daný dokument není veřejnou listinou.

Nyní je již snad pochybení Nejvyššího soudu patrnější. Jeho argument by byl platný, pokud by se jednalo o konjunkci. Pokud by platilo, že aby bylo něco veřejnou listinou, muselo by to být vydáno v rámci činnosti státního orgánu, „a“ ještě za veřejnou listinu označeno právním předpisem. Občanský soudní řád ovšem neříká „a“, říká „jakož i“. Nejvyšší soud tak zaměnil konjunkci a disjunkci a z toho hlediska je jeho závěr z hlediska logiky nepravdivý.

Strukturou je úplně stejný tento případ:

Příklad:

1. Anička je zamilovaná, pokud má ráda Pepu nebo Tonda.
2. Anička nemá ráda Pepu (tj. nevíme nic o tom, jestli náhodou není zamilovaná do Tondy).

Závěr:

Anička není zamilovaná.

Porušení jednosměrnosti implikace

Implikace, tedy vztah vyplývání, můžeme jazykově popsat jako „Jestliže A, pak B.“ Implikace je jedinou tzv. nekomutativní spojkou. To znamená, že implikace je pouze jednosměrná.

¹⁸⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 947/2012 ze dne 30. 10. 2012.

Implikace má dvě části:

1. antecedent (předpoklad),
2. konsekvent (důsledek).

Platí, že důsledek vyplývá z předpokladu, nikoliv předpoklad z důsledku.

Příklad:

1. Pokud je Petr Pražák, pak je to Čech.
2. Petr je Čech.

Závěr:

Petr je Pražák.

Chyba závěru je v tomto případě snadno patrná. Každý, kdo je z Prahy, je z České republiky. Když je ale někdo z České republiky, neznamená to, že je z Prahy. Na složitějším případě to už tak zjevné není.

Příklad:

1. Pokud by bylo přírodní znečištění příčinou vzniku některých rakovinových onemocnění, viděli bychom v uplynulých dekádách nárůst případů rakoviny.

2. Počet onemocnění rakovinou v uplynulých desetiletích rostlo.

Závěr:

Přírodní znečištění je příčinou rakoviny.

Podobně na jiném příkladu:

1. Pokud je tělo mrtvé, nemá žádné známky života.
2. Tělo nemá žádné známky života.

Závěr:

Tělo je mrtvé.

Oba uvedené příklady porušují jednosměrnost implikace.

Proč se tak často lidé této chyby dopouštějí?

Důvodem je, že závěry daného úsudku jsou často chápány intuitivně a nepodrobují kritice jednotlivé premisy úsudku, jestli nejsou chybné a tudíž neprověřují ani správnost závěru, který z takových premis vyplývá.

Tak nějak se domníváme, že znečištění ovzduší není nic zdravého. Ovšem k nárůstu onemocnění rakovinou může vést řada dalších faktorů.

Stejně tak lidské tělo nemusí mít známky života, přesto ještě může být živé, tj. případ klinické smrti. Tato chyba je obvykle chybou z nepozornosti a vzniká z důkladného neprozkoumání struktury výroků.

Užitečné rady:

- ▶ Záměně konjunkce a disjunkce a porušení jednosměrnosti implikace se dá poměrně snadno předejít, když budete pozorní. Pro přehlednost je vhodné nakreslit si mapu argumentu a argument si tak jako celek zobrazit.
- ▶ Pozor si dávejte zejména na úsudky, jejichž závěr se nám zdá intuitivně správný. Často závěr nekriticky přijmeme, i když úsudek obsahuje vady.

Unáhlené zobecnění

Tento faul se poměrně liší od dvou předchozích. Unáhlené zobecnění totiž souvisí s problematikou reprezentativního vzorku, přičemž určení velikosti reprezentativního vzorku není otázka logiky, jedná se o matematický výpočet a počítá se s určitou mírou pravděpodobnosti.

Zobecňování je pro naše uvažování přirozené. A není na něm v zásadě nic špatného, pokud jsme při něm opatrní. Zobecňování (neboli též indukce) je proces, ve kterém si na základě jednotlivých případů děláme obrázek o celku. Na základě minulých událostí si vytváříme představu o tom, jaká bude budoucnost. Čím větší množství případů máme k dispozici, tím má náš odhad vyšší pravděpodobnost, že je v souladu se zkušeností.

Otázkou je tedy to, kolik jednotlivých případů je třeba, abychom již brali naše zobecnění jako oprávněné. Problémem také je, že statistika není zrovna intuitivní disciplína a naše intuice o ní jsou často nesprávné.

Příklad:

Ve městě jsou dvě nemocnice. V jednom se každý den narodí přibližně 15 dětí, ve druhé přibližně 45. Přibližně 50 % narozených dětí jsou kluci, i když v jednotlivé dny může přesné procento kluků a dívek oscilovat, někdy dokonce může počet narozených chlapců přesahovat 60 %. Otázku, kterou zde pokládáme a na kterou se pokuste odpovědět, než budete číst dál, je – v jaké z těchto dvou nemocnic bude v průběhu jednoho roku víc dní, ve kterém bude počet narozených chlapců vyšší než 60 %?

- a) ve větší nemocnici,
- b) v menší nemocnici,
- c) v obou nemocnicích bude počet těchto dní téměř stejný (tj. méně než 5% rozdíl).

Odpověď na tuto otázku je pro kohokoliv se znalostí alespoň základů statistiky jednoduchá. Když se dělal výzkum v této otázce (který na druhou stranu nebyl činěn na úplně reprezentativním vzorku), nejvyšší počet lidí (53) uvádí, že tento počet dní bude srovnatelný v obou nemocnicích. Stejný počet lidí jako hlasovalo pro větší nemocnici (21), hlasovalo pro menší nemocnici (21). Z hlediska statistiky je odpověď jednoduchá – v menší nemocnici. Protože čím menší vzorek, tím větší pravděpodobnost, že se naše závěry o něm budou odchýlovat od průměru.

I zobecnění (či jinak také generalizace) má různé druhy. Zobecnění toho nejnižšího stupně se označuje jako **zamítnutelná generalizace** (z anglického „defeasible generalization“). Je to takový druh zobecnění, který nemá a z praktického hlediska ani nemůže mít podklad v reálných datech. Jestliže u **induktivních generalizací**, což je druhý druh generalizace, jsme schopni kvantifikovat míru výskytu, u zamítnutelné generalizace toto možné není.

Příklad:

Příkladem induktivního zobecnění je: „68 % Čechů je proti přijetí eura v České republice.“

Příkladem zamítnutelné generalizace je: „Ptáci létají.“ Jedná se o tak slabé generalizace, že jejich vypovídací hodnota pro nějaké předpovědi je velice nízká. Příklady jako pštros či tučňák ukazují proč.

Složitější, ovšem v lidské komunikaci také nezřídka používaný příklad zamítnutelné generalizace, je také: „Londýňané, Pařížané, Newyorčané. To nejsou příjemní lidé. Daleko příjemnější lidi potkávám na vesnicích. Zdá se, že velká města nejsou tím místem, kde potkáte ty nejlepší z lidského druhu.“

Jak je vidět, zamítnutelné zobecnění je tím zobecněním, které obvykle kritizujeme a které nám není příjemné. Často vychází pouze z osobních zkušeností řečníka, je ovlivněno jeho vlastní psychikou a pohledem na svět. Navíc – řečník výše zobecnil svoje zkušenosti z pouhých tří měst pro všechna různá města. Pokud se bavíme o tom, kdy je zobecnění faulem, je to právě případ zamítnutelného zobecnění.

Druhý případ, kdy je zobecnění argumentačním faulem, je případ porušení reprezentativnosti. Aby byla naše generalizace korektní, musí:

1. vycházet z dostatečného vzorku případů,
2. tento vzorek musí dostatečně věrně reprezentovat skupinu, o které činíme závěr.

Pro určení těchto proměnných se používají statistické modely. Provádění výzkumů je obvykle v rukách zkušených profesionálů, kteří jsou si těchto modelů vědomi. Jsou to obvykle novináři, komentátoři a nezřídka i právníci, kteří dobře provedený výzkum špatně interpretují a nesprávně ho zobecní.

Příklad:

Na serveru Novinky.cz proběhla anketa o tom, zda lidé souhlasí se znovuzavedením trestu smrti. Necelých 69 % hlasujících hlasovalo pro, 23 % hlasovalo proti, zbytek neví. Hlasovalo celkem 2 239 lidí.

Mohli bychom na základě výše uvedeného vyslovit závěr, že 69 % občanů České republiky je pro zavedení trestu smrti? Je důležité podotknout, že za statisticky dostatečný počet pro určení závěru o reprezentativnosti co do počtu respondentů pro celou Českou republiku se obvykle bere 1 000 respondentů. Ve výše uvedeném příkladu hlasovalo 2 239 lidí. Je tedy provedené zevšeobecnění správné?

Není. Sice byla splněna podmínka ad 1, tj. bylo dostatečné množství respondentů ve vzorku, ovšem kritérium ad 2 naplněno nebylo. O celé populaci si není možné učinit závěr, protože v této anketě byli zohlednění pouze čtenáři a návštěvníci této webové stránky, pouze lidé používající internet a pouze lidé, kteří vyplňují internetové ankety. To vylučuje účast reprezentativního množství respondentů z určitých demografických skupin.

Příklad:

Ani výzkum prováděný telefonicky není neproblematickou metodou zjišťování názoru. Nezohledňuje totiž lidi bez telefonu, dále respondenty, kteří v pracovní době (kdy se většinou tyto průzkumy provádějí) nemohou telefony zvedat, dále také ty respondenty, kteří se odmítají účastnit takovýchto průzkumů.

Posledním příkladem argumentačního faulu unáhleného zobecnění je problém tzv. **anekdotické evidence**. To je případ, kdy jedna ze stran debaty místo, aby uvedla seriózní zdroj pro svůj výrok, odkáže na nějaký jednotlivý případ, ze kterého vyvozuje platnost nějakého pravidla. Čtenáři na konci této kapitoly již jistě není nutné vysvětlovat, proč z jednoho případu není možné učinit všeobecný závěr.

Příklad:

„Ale podívejte se, moje babička vykouřila denně 20 cigaret a dožila se 98 let. Tak mi tu nic nevykládejte o škodlivosti kouření.“

„Můj strejda mi povídal, že Karel z Babic měl rakovinu a vyléčil si jí konzumací mrkve a běháním, tak mi tady tu lobby farmaceutických firem zvanou chemoterapie necpěte.“

K zapamatování:

Lze tak uzavřít, že zobecňování jako takové není špatné, ovšem musí být kvalifikované. Měli bychom se vyvarovat zevšeobecnování tam, kde nejsme schopni přesně vyčíslit počet případů, ve kterých naše zevšeobecnění platí (tj. zamítnutelné zevšeobecnění). Také bychom se měli vždy ptát, z jakého vzorku bylo zevšeobecnění provedeno, tj. o jak velký vzorek se jedná a jak docházelo ke sběru dat.

9.3.4 Kauzální klamy a klamná analogie

Mezi omyly, kterých se lidé nejčastěji dopouštějí, patří chybné pojetí kauzality, kdy dochází k její záměně s korelací. Druhým případem je pak analogie. K záměně dochází často z důvodu, že zatímco v případě kauzality se jedná o to, že jeden jev je následkem druhého, v případě analogie vyvozujeme nějaký následek z podobnosti následku jiného jevu.¹⁸⁸

Záměna korelace s kauzalitou

Záměna korelace s kauzalitou je jeden z velmi častých problémů, který se kauzality týká, i když to zdaleka není problém jediný. Ohledně kauzality dochází k mnoha dalším chybám, například když oba dva jevy, u kterých jsme se snažili určit, který je příčinou kterého, zjistíme, že jsou vlastně oba dva důsledkem úplně jiné proměnné.

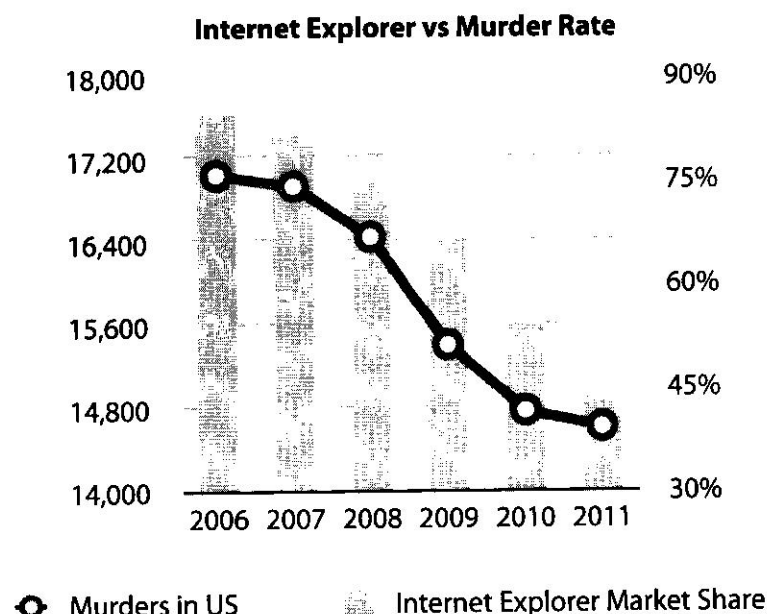
Příklad:

„Ženy volící svoji kariéru před svojí rodinou a odkládající svoje mateřství jsou příčinou klesající porodnosti.“ Tento argument tedy v podstatě zní tak, že to, že se ženy přestaly starat výhradně o domov a začaly se samy zapojovat do pracovního procesu, je příčinou klesající porodnosti. Tento argument má zčásti podobu argumentu kruhem. Patrně jsme schopni nalézt korelaci mezi snižující se porodností a vyšším pracovním nasazením žen v uplynulých dekáдах. Pokud ale svoji perspektivu rozšíříme i na další oblasti než jen tyto dva faktory, nemůžeme si nepovšimnout rozvoje možností medicíny, zejména co se týče antikoncepce. Je to

188 TINDALE, CH. *Fallacies and Argument Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 202.

patrně právě možnost lépe plánovat okamžik svého mateřství, co mělo vliv na oba dva výše zmíněné faktory.

Rozdíl mezi korelací a kauzalitou tkví v tom, že pokud spolu dvě hodnoty korelují, jejich vývoj v čase může být podobný – obě dvě stoupají zároveň, jedna vždy stoupá, když druhá klesá apod. Pouhý fakt, že se ve stejném období dvě hodnoty chovají podobně, ale neznamená, že tyto proměnné spolu mají nějaký vztah. Abychom mohli hovořit o kauzalitě, mezi proměnnými musí být vztah závislosti či vzájemného ovlivňování.

Zdroj: <https://gizmodo.com/5977989/internet-explorer-vs-murder-rate-will-be-your-favorite-chart-today>

internet-explorer-vs-murder-rate-will-be-your-favorite-chart-today

Výše uvedený graf ukazuje korelaci mezi používáním internetového prohlížeče Internet Explorer a počtem vražd v USA. Že by používání nestabilního Internet Exploreru způsobovalo takovou agresi, že by lidé začali více vraždit? Anebo není to naopak? Nejsou obětmi vražd uživatelé Internet Exploreru a tím, jak jejich počet klesá, tak již není koho zabíjet?

Odpověď je, jak asi tušíte, mnohem jednodušší. Tyto dvě proměnné jsou na sobě nezávislé. To, že se jejich grafy podobají, je čistě náhodné. Pro svou rozšířenost se tento argumentační faul stal terčem velkého množství vtipů. Další vtipné příklady korelace dvou proměnných můžete najít na webové stránce Spurious Correlations.¹⁸⁹ Zamyšleli jste se třeba nad tím, jak může počet filmů, ve kterých se objevil Nicolas Cage, ovlivnit počet lidí, kteří se utopí po pádu do bazénu?

Příklad:

Je poměrně běžnou situací, že návštěvníci koncertů jsou z velké části lidé, kteří žijí v geografické blízkosti místa, kde se koncert koná. Geografická lokalita bydliště ovšem nezpůsobuje (tj. není kauzální) k účasti na koncertu, který se zde koná. Na druhou stranu informace o této korelaci a o počtu lidí, kteří v dané oblasti bydlí, je samozřejmě pro organizátory takových akcí dobrou informací, ze které mohou vycházet při rozhodování o tom, kde koncert uspořádat.

Jediný způsob, jak zjistit, jestli je mezi proměnnými korelace nebo kauzalita, je vědecky ji ověřit. Na základě dvou podobných grafů si samozřejmě můžeme vytvořit hypotézu, že by mezi těmito dvěma proměnnými mohla existovat kauzalita a tyto proměnné by tak na sobě mohly být závislé. Dokud ale nevyločíme, že korelace těchto proměnných není pouze náhodná, o kauzalitě nemůže být řeč.

Největší problém s kauzalitou spočívá v omezení kognitivních schopností lidského mozku. Každý jev má mnoho příčin, my jich ale vidíme jen omezené množství. Úplná analýza příčin nějakého problému je obvykle velice komplexní a jen málokdy se podaří identifikovat jenom jednu věc, o které bychom mohli říci, že je tou jedinou příčinou, která něco způsobila.

Příklad:

Co způsobilo velké škody kvůli povodni v Praze v roce 2002? Byl to jenom dlouhý déšť? Mohlo za to kácení lesů a snížení vodní zadržnosti

189 Dostupné z: <http://www.tylervigen.com/spurious-correlations>.

půdy? Nebo to, že Praha byla postavena v nížině? Nebo politické rozhodnutí, že se nedostatečně investovalo do protipovodňových opatření v okolí Vltavy a v Praze? Nebo se jednalo o pochybení vodní správy na Vltavě tím, že selhala při postupném upouštění vody z přehrad?

Další pochybení při práci s kauzalitou je jednodušší identifikovat, i tak se s ním ale často setkáme. Jedná se o záměnu příčiny a následku.

Příklad:

„Od doby, co jsme zřídili krizové linky pro ženy, které jsou obětí znásilnění, se počet hlášených znásilnění několiknásobně zvýšil. To jednoznačně ukazuje, že tyto linky nefungují.“

Na tomto argumentu je na první pohled patrné, že učiněný závěr je nekorektní. Právě sexuální násilí vytváří potřebu pomoci prostřednictvím krizových linek. Jakmile je bezpečné místo, kde je možné tyto incidenty hlásit, zvyšuje se i počet takovýchto nahlášení. Zřízení krizových linek, je zde chápáno jako příčina zvýšeného počtu znásilnění.

Kluzký svah

Je třeba zmínit ještě argument s názvem **kluzký svah** (anglicky „slippery slope“). Jedná se o argument na základě předpokládaných škodlivých důsledků určitého rozhodnutí.

Zákonodárce může narazit na dilema, jestli má přijmout normu A, kterou sice samu o sobě považuje za dobrou, nicméně její přijetí by zvýšilo pravděpodobnost, že v budoucnosti bude přijata také norma B, kterou už považuje za špatnou.¹⁹⁰

Příklad:

„Tento návrh zákona, který zakazuje importování pracovních sil do USA, by se neměl vztahovat na práci duchovních.“

„To by sice byla rozumná výjimka, ale jestliže navrhneme tuto výjimku, další senátoři se budou inspirovat a sami navrhnout celou řadu dalších“

¹⁹⁰ SOBEK, T. *Právní myšlení. Kritika moralismu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 179.

výjimek, například pro lékaře, vědce, učitele, umělce a sportovce, takže na-konec ten zákon ztratí svůj regulační smysl.“

Argumentace kluzkým svahem je problematická z toho hlediska, že (často bezdůvodně) předpokládáme, že se nedokážeme zastavit tam, kde už je další krok nesmyslný a nepřijatelný. Pokud nám jde o přijetí co nejlepšího řešení, měli bychom skutečně rozhodnout v daném případě co nejlépe. A diskuzi o tom, že dále bychom neměli pokračovat, vést až tehdy, když to bude relevantní. Zvláště když se dá následek přijetí nějakého rozhodnutí jen těžko předvídat a obvykle jde o nepodložené spekulace. Vůči kluzkému svahu navíc existuje přímo protichůdný jev – tzv. **lepkavý svah** (anglicky „sticky slope“). Ten je naopak založený na tom, že uděláme změnu, přestože ji vlastně moc nepodporujeme, abychom předešli ještě horšímu výsledku. Snížení společenského tlaku kvůli nějakému problému totiž může často zabránit přijetí nějakého důraznějšího řešení.

Příklad:

Zákaz kouření v restauracích v době oběda může snížit společenský tlak, který by se jinak mohl projevit v úplném zákazu kouření v restauracích.

Je třeba si uvědomit, že oba dva argumenty – jak kluzký, tak lepkavý svah jsou argumenty spekulativními. Obvykle jsou bez dostatečné podpory pro odůvodnění toho, jaký vývoj bude následovat. Je třeba se vždy ptát, jestli je skutečně další krok nevyhnutelný, nebo jestli je to jenom umělé rétorické vytvoření tzv. falešného dilematu (tj. budeme mít všechno, nebo nic).

Analogie

Analogie je srovnáním dvou věcí a snahou o vyvolání podobných následků vzhledem k jejich podobnosti. Podobně jako u mnoha jiných argumentů – na analogii není v zásadě nic špatného. Problémem je ale tzv. **falešná analogie**. Největší riziko u analogie je totiž to, že je argumentováno na základě podobnosti, i když zde až tak velká míra

podobnosti není, resp. případy jsou si sice podobné, ale je zde velmi dobrý důvod pro to je odlišovat.

Příklad:

Po útoku muže se zbraní ve škole vláda představila zákon, který měl zvýšit kontrolu zbraní včetně těch, které se používají pro sportovní účely. Proti návrhu zákona se objevil tento argument:

„Pokud se golfista zničehonic rozhodne, že nakráčí se svou golfovou holí do školy a umlátí jí tam několik lidí, také zvýšíme kontrolu nad golfovými holemi? Jelikož střelné zbraně nejsou o nic nebezpečnější než golfové hole a v mém hypotetickém případě bychom golfové hole nezakázali, neměli bychom nyní omezovat ani střelné zbraně.“

Řečník ve výše uvedeném příkladu se snaží představit analogii mezi střelnými zbraněmi a jiným sportovním náčiním, které také může sloužit jako zbraň. Je možné přitakat, že zde určitá míra podobnosti je. Zároveň má ale tato analogie dva problémy – zaprvé je možné jen těžko souhlasit s tím, že střelné zbraně nejsou o nic nebezpečnější než golfové hole. V tom je odlišnost první. Druhá odlišnost spočívá v tom, že střelná zbraň je stále zbraň. Nástroj, který slouží k útoku. To stejné však neplatí pro golfovou hůl. Mnoho nástrojů se dá použít jako zbraň, to z nich ale ještě zbraně nedělá. Střelná zbraň je tradičním nástrojem zabíjení, navíc ze statistického hlediska – pokud někdo potřebuje zbraň, střelná zbraň je preferovaná před golfovou holí. Je možné, že omezení dostupnosti zbraní přinutí lidi zvolit si jiné druhy zbraní a mezi nimi i golfové hole, ovšem to není relevantní pro tento argument a na tyto případy bychom měly nahlížet jako na dva samostatné argumenty, protože analogie mezi nimi je velmi slabá.

Rozpoznání falešnosti analogie je ze všech v této kapitole prezentovaných argumentačních faulů pravděpodobně to nejsložitější. Často se totiž skutečně podaří najít případ, který je podobný. Způsob, jak se s takovým argumentem vypořádat, je nalézt přesné argumenty, v čem se tento případ liší od případu diskutovaného. To vyžaduje nutnou dávku kreativity, přemýšlení a orientace v tématu.

Závěrem je nutné se zmínit ještě o **precedentech**. Precedent znamená, že na základě principu férovosti bychom se měli k obdobným případům chovat stejně. Pokud tedy nějak jednáme, zaváže nás to k tomu, abychom se i v budoucnosti chovali k podobným případům stejně. Tento argument se používá zejména v momentu, kdy se řečník obává, že ho ústupek v jednom ohledu povede k dalším ústupkům – a proto, pokud nechceme dojít k těmto důsledkům, nemáme činit ani tento první krok.

V tom je otázka precedentů podobná kluzkému svahu, který jsme popsali výše. Rozdíl je v tom, že kluzký svah je omylem, kdy se nesprávně dovozuje kauzální vztah mezi jevy, zatímco argumentace precedentem říká, že nás jedna akce zaváže k tomu, abychom se v podobných případech chovali stejně (tedy je analogického charakteru).

Příklad:

„Když nyní povolíme sňatky stejnopohlavních párů, budeme se muset chovat stejně i k polygamním manželstvím a museli bychom povolit i je.“

Z tohoto případu je patrné, že jde spíše o analogii než o kluzký svah. Povolení polygamie je zde v očích řečníka analogické stejnopohlavnímu sňatku a tak z jejich povolení dovozuje podobně povolení polygamie.

Problém argumentu precedentem souvisí s tím, že to není nezbytně tak, že bychom museli jednat ve všech případech v budoucnu vždy stejně. Platí, co bylo řečeno výše o analogii – případy jsou od sebe odlišné a tyto odlišnosti je třeba zohledňovat.

Výše uvedený příklad je argumentačním faulem, protože případy analogické nejsou. Homosexualita je otázkou sexuální orientace, množství sňatků není. Přestože oba dva případy zahrnují osoby, které jsou spolu v určitém emočním stavu, odlišnost je zde velká.

V případě precedentů vstupuje do hry i aspekt toho, že není nic neférového na tom, odchýlit se od předchozího rozhodnutí, pokud jsou

k tomu rozumné důvody. Například tehdy, když jsme se ze špatného rozhodnutí poučili.

Příklad:

Rodiče koupili svému synovi v jeho deseti letech mobil. Nyní měla desáté narozeniny i jejich dcera a z hlediska férovosti žádá rodiče, aby jí mobil pořídili taky. Rodiče mohou argumentovat tím, že situace je úplně odlišná, protože syn mobil potřeboval, jelikož navštěvoval často svoje kamarády a netrávil moc času doma a toto byl nástroj, jak s ním být v kontaktu. Dcera naproti tomu tráví všechny čas doma a neplánuje na tom nic měnit. Anebo mohou argumentovat tím, že se neosvědčilo dávat v takovém věku dítěti mobil. Již hned ze začátku byly problémy s tím, že syn provolával daleko víc peněz, než na kolika se s rodiči domluvili a vlastně ten mobil nepoužíval k ničemu rozumnému.

9.4 Etika argumentace

Cílem argumentace není jen sdělování nějakých informací, ale především utváření názoru na daný problém či otázku. Protože jde o vzájemné názorové ovlivňování lidí, které je zneužitelné, tak i toto komunikativní jednání by mělo podléhat základním etickým pravidlům.

Čeští autoři M. Jauris a Z. Zastávka ve svém učebním textu¹⁹¹ uvádějí výčet jednání, kterých bychom se měli zdržet, abychom se nedopustili nepoctivé argumentace:

- vědomě argumentovat nepravdivými argumenty,
- překroutit nebo ignorovat tvrzení pro nás nepříznivá,
- zatajit skutečnosti zásadního významu,
- prohlašovat nepravdivě, že to, co jsme říkali, jsme už tehdy mínili jinak, než se protivník domnívá,
- podkládat protivníkovi něco, co netvrdil,
- zastrášovat protivníka,

¹⁹¹ JAURIS, ZASTÁVKA, op. cit., s. 59–60.

- získávat spojence v debatě příslibem aliance nebo nějaké výhody, abychom tak kompenzovali nedostatečnost své argumentace,
- brát možnost, aby se protivník (zejména obviněný protivník) mohl vyjádřit čili porušovat zásadu „*audiatur et altera pars*“ („nechť je slyšena i druhá strana“),
- zatahovat do debaty nevěcné výpady *ad personam*, snižovat tím jeho prestiž a poškozovat cílevědomost debaty,
- přesouvat naše břemeno dokazování (*onus probandi*) neodůvodněně na protivníka,
- odvádět debatu od jejího původního cíle k takovému cíli, který je pro nás nadějnější (zejména pokusem zaměnit v tichosti původní tezi za jinou),
- rozbíjet debatu (přechodem ke kvaziargumentaci, přechodem k nemístnému relativismu a agnosticismu), žádáním nemožného výkonu apod.,
- uvést protivníka do situace, která je pro něj neřešitelná a žádat řešení (například obvinít jej, že něco zamýšlí, že si něco myslí, že zcela tajně něco podnikl, o čem ví jen on sám).

K zapamatování:

- ▶ Nejlepší způsob, jak se v argumentaci zlepšovat, je všítat si chyb a faulů, kterých se dopouštějí ostatní. U sebe samých totiž chybu vidíme podstatně méně často než u někoho jiného – zvláště pokud ten někdo jiný zastává odlišné názory než my.
- ▶ Argumentační faul nemusí být záměrnou fintou a trikem – může se jednat o stejnou chybu z nepozornosti či nevědomosti, kterých se dopouštíme i my.
- ▶ Hlavním předpokladem jakékoliv kvalitní oboustranné argumentace je princip vstřícnosti.

POUŽITÁ LITERATURA

ALT, A. J. *Richtig argumentieren oder wie man in der Diskussionen Recht behält*. 4. Aufl. München: C.H.Beck, 2002, 167 s. ISBN 9-783406-42-1464.

BAKEŠOVÁ, A. *Filosofický slovník Universum*. Praha: Knižní klub, 2009, heslo argumentace, 358 s. ISBN 978-80-242-2582-1.

JAURIS, M.; ZASTÁVKA, Z. *Základy neformální logiky. Učebnice pro střední školy*. Praha: Nakladatelství S+M, 1992, 61 s. ISBN 90-901387-1-3.

KAHNEMAN, D. *Myšlení, rychlé a pomalé*. Brno: Jan Melvil Publishing, 2014, 544 s. ISBN 978-80-87270-42-4.

KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ, J. *Základy stupidologie. Život s deprivanty II*. Praha: Galén, 2002, 491 s. ISBN 80-7262-078-9.

SOBEK, T. *Právní myšlení. Kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva, 2011, 620 s. ISBN 978-80-87439-03-6.

SOBEK, T. *Právní rozum a morální cit*. Praha: Ústav státu a práva, 2016, 339 s. ISBN 978-80-8763-23-4.

SOBEK, T. Problém legitimní autority. *Právník*, 2013, roč. 152, č. 6, s. 537–561. ISSN 0231-6625.

SZYMANEK, K. *Umění argumentace. Terminologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 392 s. ISBN 80-244-0699-3.

TINDALE, CH. *Fallacies and Argument Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 218 s. ISBN 978-0-511-27787-0.

ZPRACOVÁNÍ PRÁVNÍHO PŘÍPADU

KAPITOLA
10

10.1 Právní případy a právnické psaní

10.2 Druhy právních případů

10.3 Struktura soudního rozhodnutí

10.4 Co je analýza právního případu?

10.5 Formáty analýzy právního případu

10.6 Metody práce s právním případem pro účely kvalifikačních prací

*„Absolutno může být zprostředkováno pouze intuicí,
zatímco všechno ostatní již má co dočinění s analýzou.“*

Henri Bergson

*„Fronde in silvis non cernere = nevidět listů
v lesích, nevidět pro stromy les.“*

Publius Ovidius Naso

Velice častou součástí většiny závěrečných kvalifikačních prací je práce s kazuistikou neboli s právními případy. Víceméně každá odborná právnická práce obsahuje analýzu právních případů (tzv. kauz). Otázkou ale zůstává, proč se tak děje? Jaký je cíl analýzy právních případů?

Analýza právních případů je cílenou právnickou činností, která má v právním myšlení dlouhou tradici. Tak jako se právníci zabývají studiem obecných pramenů práva (zákonů, mezinárodních smluv atd.), zároveň musejí poznávat i praktickou stránku práva, kterou jsou právě jednotlivé případy realizace či aplikace práva. Poznávání právních případů je tak nezbytnou podmínkou pro porozumění právnímu životu.

Zkoumání právních případů a rekonstrukce jejich právních řešení se vždy provádí v určitém kontextu (odborný článek, učebnice, odborná monografie atp.) a je určena pro určité publikum (studenti, odborná právnická obec, laické čtenářstvo). Tyto faktory je třeba při tvorbě analytického textu zohlednit, přičemž hrají klíčovou roli i při volbě metody zpracování případu. Provedená analýza pak slouží mj. k tomu, aby bylo možno pochopit význam řešené právní kauzy v širším kontextu právního života (tzv. syntéza).